

Pokroky matematiky, fyziky a astronomie

Antonín Vrba

Orloj na nejstarších fotografiích

Pokroky matematiky, fyziky a astronomie, Vol. 58 (2013), No. 3, 221–224

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/143460>

Terms of use:

© Jednota českých matematiků a fyziků, 2013

Institute of Mathematics of the Czech Academy of Sciences provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This document has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://dml.cz>

Orloj na nejstarších fotografiích

Antonín Vrba, Praha

Dochovalo se mnoho grafik a maleb Staroměstské radnice, orloj na nich však vůbec nebývá zobrazen věrně. Pro umělce, kteří zachycovali významné události na náměstí, byly pochopitelně detaily na orloji v pozadí podružnou záležitostí. Ale i v případě, že námětem jejich díla byla jen radnice nebo dokonce speciálně orloj, není na ně z faktografického hlediska spolehnutí (viz [1]). Skutečnost, že orloj před rekonstrukcí v 60. letech 19. st. desítky let nešel, způsobila, že jeho funkce ani vzdělaná veřejnost nechápala a nezajímala se o ně a výtvarníci si s jeho detaily nelámali hlavu. Chceme-li zjistit, jak orloj před rekonstrukcí vypadal, můžeme se spolehnout jedině na fotografie. Ty jsou však velmi vzácné. V 60. a 70. letech se ještě fotografovalo téměř výlučně v ateliérech. Fotografování v plenéru a obzvláště ve městě bylo totiž organizačně i technicky značně náročné: Tehdy se ještě používal tzv. mokřý kolodiový proces. Těsně před fotografováním bylo třeba v temné komoře připravit desku, tu exponovat ještě vlhkou a pak ji v temné komoře hned vyvolat. Fotograf si tedy musel zřídit v terénu poblíž kamery mobilní temnou komoru, zpravidla stan nebo velkou bednu. Ta spolu s rozměrnou kamerou na stativu budily pozornost a přitahovaly zvědavce, kteří překáželi a civěli do objektivu. Pohybující se chodci, ptáci a povozy v záběru vyšli při tehdejších několikasekundových expozičních časech jako rozmazané šmouhy. Velkým problémem také bylo vyrovnat se s kontrasty v osvětlení. V případě orloje tu pak byla ještě další nepříznivá okolnost. Ten byl totiž v tak žalostném stavu, že sám o sobě k fotografování ani nelákal. Staroměstská radnice i s věží se dala nejlépe zabrat od východu nebo jihovýchodu, kde prostorné náměstí nabízelo dostatečný odstup. A rezavý vrak orloje ji také z této strany nehyzdil.

Na obr. 1 (A. Groll, 1856) toho z orloje mnoho nevidíme, neboť je zabrán ze strany. Obrázek však poskytuje důležitou informaci, když zobrazuje jeho východní boční stranu a dokládá, že v té době už na ní žádný ukazatel nebyl. Nic už nebylo ani na západní straně, jak dokumentuje jiná Grollova fotografie Staroměstského náměstí. Na starých vedutách i na Langweilově modelu Prahy (1826–1837) totiž na obou bočních stranách cosi vidíme, i když detaily zřejmě nejsou, navzájem se neshodují a připouštějí různé domněnky. Postranní ukazatele nejspíše zanikly při opravě věže ve 40. letech 19. století.

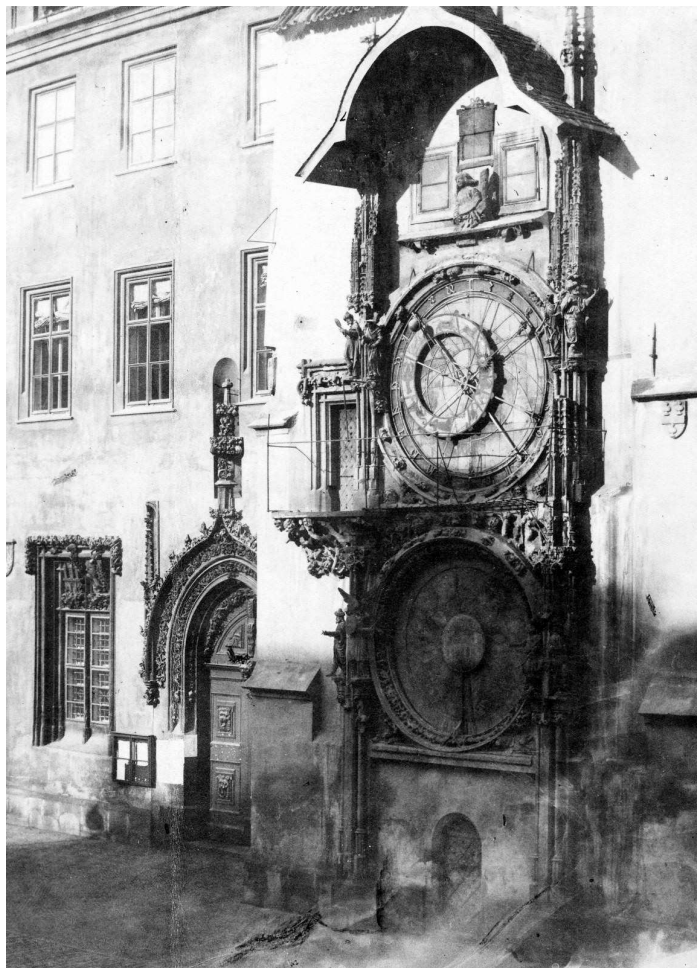
Známy jsou jen dvě fotografie, na nichž je orloj před rekonstrukcí zachycen zepředu – obr. 2 (G. Jägermayer) a obr. 3 (A. Groll, 1856). Pravděpodobně dosud nebyly publikovány. Nahoře nad okénky, v místech, kde dnes je kohout, byly umístěny dvě desky. Nejsou čitelné, ale ve starší literatuře jsou vyobrazeny a popsány. Na jedné byla pro astrologii uvedena tabulka planetárních vládců hodin, druhá pak připomínala korunovaci Leopolda II. Marně za okénky hledáme apoštoly, ve skle se jen odráží

Obr. 1

obloha a protější domy. Detailní pohled ukazuje, že se otevírala ven od středu do stran. Nejzajímavější je, že okénka nejsou zasazena stejně vysoko a nemají stejné ostění. Stěží se to dá vysvětlit jen fušeřinou zedníků. Vlevo od okének vidíme ještě zbytek slunečních hodin, podle kterých se kdysi orloj nařizoval.

Astronomický ciferník nacházíme na obr. 2 a 3 ve špatném stavu, především čtyřřadvacetník je natočen v nemožné poloze – však také orloj už mnoho let nefungoval. Ekliptika a ručičky přesto nejsou na obou snímcích ve stejné poloze. Údaje o denní a roční době evidentně nesouhlasí s realitou. Na ekliptice jsou znamení zvěrokruhu provedena ve figurální formě na rozdíl od pozdějších symbolů. Hranice mezi znameními jsou zvýrazněny polokruhovými výběžky na obvodu ekliptiky. V místě jarní rovnodennosti ještě není hvězdička. (Kruh ekliptiky je zachován v Muzeu hl. m. Prahy.) Sluníčko se nalézá uprostřed mezikruží ekliptiky, měsíček spíše na obvodu, obě tělesa se zdají trochu větší než dnes. Na úrovni vnitřního okraje čtyřřadvacetníku je vidět jakási obruč upevněná na dvou diametrálních tyčích, která patrně oddělovala ručičky. Deska astronomického ciferníku je natolik smyta a zkorodována, že na ní kromě drobných zbytků několika římských číslic nic nerozeznáme. Jedno ze dvou symetricky umístěných okének v desce sloužících k osvětlení interiéru je otevřeno.

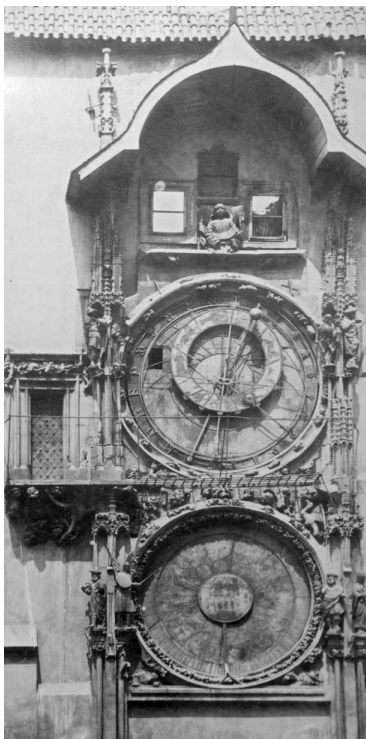

Obr. 2

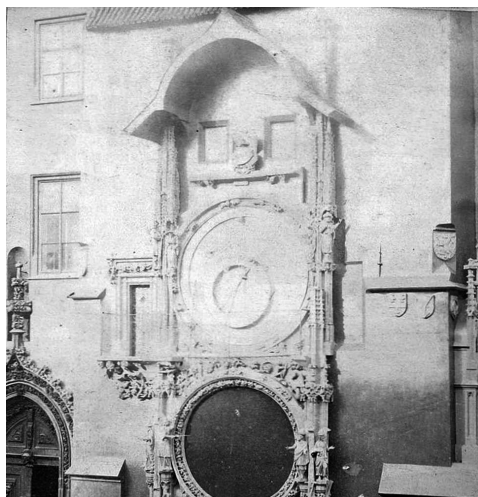
Kalendárium zaniká na obr. 2 ve stínu, obr. 3 dokládá jeho totální zašlost. Kruhová rezidua medailonů i konstrukce s vnější podpěrou souhlasí s Čermákovým-Kandlerovým zobrazením (viz [1]). Zajímavé je i srovnání detailů soch a kamenické výzdoby s jejich vývojem na pozdějších fotografiích.

Na závěr ještě jedna kuriózní fotografie – obr. 4 (Fr. Fridrich, 1866). Je na ní orloj již po rekonstrukci stroje a astronomického ciferníku, ale ještě před osazením Mánesova kalendária. K tomu totiž došlo se zpožděním: orloj byl spuštěn na Nový rok 1866, kalendárium instalováno až v srpnu 1866. Také tu vidíme ekliptiku nedostatečného průměru, kterou zanedlouho zvětšili. Nad okénky ještě není kohout, ten přibyl až r. 1882.

Fotografická technika se pak rychle zdokonalovala a zrekonstruovaný orloj se brzy stal jednou z nejfotografovanějších pražských památek.

Obr. 3

Obr. 4

L i t e r a t u r a

- [1] PATKA, M.: *Rytina pražského orloje z roku 1837*. PMFA 58 (2013), 215–220.